

Žilberta, spavala Albertina, tako je, u letnje večeri, u Kombreju, odjekivalo, na kraju vrta, »dvostruko, stidljivo, oblo i pozlaćeno zvomjenje« zvonca kada ga je Svan, i sam kao zauvek »namirisan mirisom velikog kestena, korpi s malinama i strukom tarkanja«, istim pokretom, u isti čas, povlačio; upravo tako su se, čak, potajni i okolišni pogledi g. de Sarlijja uporno vraćali da se ustale na dva sina gde de Sirži, tako je baron, sa ženskom sličnom onog »efeba«, »urezanom« u njegovim očima, čas zakriljeno i čas otkrivenom do mučnine, vikao protiv gde de Sen-Evert, tako su dve »glasnice« koje su, one takođe, sišle s portala Sent-Andre-de-Šana, govorile, u njegovoj hotelskoj sobi, Priopovedaču onaj blagi, slikovit govor, očaravajući i skoro homerski. Ma kako dvosmisleni da su bili taj osmeh, ili ta kretinja, ta Albertinina reč, oni su tu, zaista su to uvek isti, i sve se dešava kao da je i sama njihova dvosmislenost bila znak više neumoljive vernosti sećanja, njegove moći tačnog ponavljanja, pošto je, tim pokretom, tom reči ili tim osmehom Priopovedaču vraćena, slično netaknuta, dvosmislenost koju su oni imali i koja ga je tako surovo pogodila, tako da sa slikom i dvosmislenošću koja nastavlja da je prati, sama njena surovost je ona koju on ponovo nalazi i ponovo vidi kao što ju je prvi put bio doživeo. Iсти nepodnosišljivi probad, ista sumnja, i ono što je, jedino, večno uklonjeno od uništavajuće moći sumnje, to je da je taj trenutak zaista bio i da je Albertina, svakako, zaista imala, na tom mestu, u tom času tako tačno opet proživljenom, tu reč ili tu kretinja, taj osmeh ili to čutanje, tu rasejanost ili to oglušenje. Ono u šta je Priopovedač, od kraja do kraja, siguran, to je da on nikada ništa nije prekovošao. On se još pita, nikada neće sa tim prestati, o onom neodgonetljivom »znaku«, ne o činjenici da je taj znak zaista bio ili da možda nije bio potpuno onakav kakvog mu ga njegovo pamćenje, njegovo jedino dobro, njegova jedina izvestnost na svetu ponovo donosi. Zauvek učvršćeno, ono što je bilo; sećanje se ne varu, ništa ne menja, i ono je, od početka dela do završetka, jedino pošteđeno.

Ako sumnja i slutnja, zbumjeno ispitivanje ili ona »lucidnost« koja tako često daje osećaj da se iscrpljuje, da se raspršuje, i njen predmet sa njom, alko su oni, od početka do kraja, takođe prisutni i ako imperfekt nastavlja da valja u svom jednokom i pozlaćenom talasu, pod svojom »patinom«, načine koji ih ne prestano menjaju, to znači da pamćenje, obnavljajući trenutke prošlosti u njihovoj nepobitnoj potpunosti, obnavlja u isto vreme trenutke sumnje, kretanja svesti i inteligencije onakve kakvi su, isto tako vremeno uskršnuti, kao i samo sećanje za koje ostaju vezani, bili proživiljeni i doživiljeni, pošto sumnja nastavlja tako da baca kriticu, ne na stvarnost — koja nije osporena — događaja nekad proživiljenog i, bez promene i bez razlike, vraćenog pamćenjem, nego jedino na ono što je u prošlosti bilo izazvalo to isto ispitivanje bez odgovora, te iste sumnje, njih takođe, opisane istom neumjetnom podrobnošću, istom pomarnom, i jedino tada, pošto je slika netaknuta, kao uvećane iznošenjem reakcija koje je ona pokrenula i koje se može novim proširujućim u koja njihov opis u tom drugom vremenu pisanja odvlači ne više samog Priopovedača, nego i pisca, kao što to vidimo naročito u celom ciklusu o Albertini i prilikom posmrtnih istraživanja koja je vodio Priopovedač u Begunici.

Jedino pamćenje ne može, kod Prusta, da bude optuženo, isključeno, i ono što *Traganje* ne prestaje, ako na to pripazimo, da stalno obznanjuje i ilustruje, to je, sve u svemu, upravo dogma o nepogrešivosti sećanja. Naprotiv, ono što je, osim u vezi s umetnošću, dovedeno u sumnju, to je »čitanje znakova«, to su, tolike greške čitavog života nagomilavane, tumačenja Priopovedača, koja su, najčešće, poslužila bila jedino za to da prekriju

ili da zablate prozirnu mutnoću stvarnog — to jest, isto tako inteligenciju, neumornu čitateljku, besednicu, ili izvestan oblik, makar, inteligencije, onaj koji se, tokom čitavog dela, odavao baš psihološkom istraživanju i može na kraju, upravo smo to videli, da se spotakne samo na jednoj istoj mutnoći nenarušenoj ili njome udvojenoj i da prizna melanholično, sa svojim porazom, samu ispraznost, možda, svoga traganja.

Suprotno od svega što se dogodilo s obzirom na sva iskustva doživljenog, susrete, prijateljstva, ljubavi, ljubomoru, apsurdno i nemoguće odgonetanje bića ljubomorno zatvorenih nad svojom »dubinom«, nijedno od pitanja koja će Priopovedač, u trenutku kada postaje sam pisac, uputiti, da bi ih istražio, da bi ih produbio, uzastopnim i rasvetljajućim otkrićima »prisećanja«, najednom čudesno umnoženim, neće, u *Pronadenom vremenu*, dovesti do sumnje (ako ne do straha da nema, možda, vremena da srećno okonča, pre smrti, delo koje se javilo u svojoj poznoj i zračeoj blizini, delo, u stvari, već napisano): do intimne, klik-tave potvrde. Jedno »tako bejaše«, odmah, puno, bez napršline, u koje nikakva sumnja, nikakva slutnja neće više moći da se uvuče da bi ga raspečatila, pošto sumnja, slutnja, one takođe, upravo tako bejahu i pošto, kao i sve drugo, bejahu, bile su, više nisu, o takvu se upravo izvesnost, spotičući se o nejednakom kamenje kaldrme, prinoseći svojim usnama uštirkani ubrus, listajući *Nahoče Fransoa*, i spotiče u isto vreme Priopovedač, a očajne načine sumnje, odvlačeći ih u istoj struji, imperfekt će da povrati još samo njihovu oslabljenu i ispraznjenu jeku. Povlašćeno vreme pamćenja, a njemu se, nagonski, ne oklevajući više, ni sekunde da se na njega vratи, i odaje Priopovedač, kao da je, odmah, i posle tako dugog, tako slepog izmicanja — izmicanja, da, koliko i traženja, i traganja — prepoznao u njemu sâmo vreme rukopisa, a upravo je ono, zaista, u tome istom času, ona »logofanija« koja ga pokreće i čini mogućom njegovu dugu, uzbudljivu i neprekidnu, vjugavu pesmu. Vreme pisanja, imperfekt, vreme sreće, jer je vreme izvesnosti. On vraća i oživjava ono što je bilo i što, zato što je bilo, jeste ona celost odsad ostvarena, onaj neepromenljivi prsten: ta prošlost, to proživljeno, koje, jer je prošlo — tako bejaše — sačuvano odsad od svake promene, od svakog probaja, sklonjeno od svake pretnje, uvek će biti slično sebi i uvek ponovo, istovetno, proživljeno. Ali, takođe, zato što hvata, u svome dugom drhtavom trajanju, prošlost koja više nije savitljiva, koja se ne daje menjati ili nagrizati, izvrnuti, prekinuti, imperfekt, budući je vreme onog što je, nepobitno, bilo, jedini je isto tako vreme onoga što jeste. Nisam siguran u sutra, u začas, u noć što dolazi, sa svojim zebnjama, svojim nemirima i smrti možda, još večeras, baš ove noći, ili zaludničkim čekanjem: ne čekam više prošlost, ona je tu, i siguran sam bar u juče, kao u onu drugu godinu, blagu i daleku, u vremenu, kao u detinjstvu i u bića koja su ga nastavala a koja, ona takođe, Tetka Leoni, Svan, baka, senka majke nagnute nad krevet s balđahinom, između zavesa — suprotno onoj ženi čija me ljubav muči i koju će, dozvoljavajući mi ponovo da je sanjam, da je u sebi ogradi, moći jedino izvesno i jedino smirujuće, da mi vrati jedino njen odsustvo — više nisu, bila su tu i, jer su tu bila, opet su tu, sretanjima imperfekta verno okupljena. Tako, samo je on zaista uvek jedan, pošto će to vreme sa njim koje mi se vraća biti ponovo ono, svaki put, isto.

NAPOMENA: Prevedeno iz časopisa »La nouvelle revue française«, № 227, 1971.

S francuskog preveli: G. Stojković
A. Badnjarević

Ah, sreća

(magnetogram)

SREĆA JE U ŽIVOTU

Divna Zlatanović, 1904, domaćica:

Kako ču da ti kažem što je sreća? Sreća je u životu zdravlje svoje da imaš. Najsrcejniji je čovek koji ima svoje zdravlje, svoju familiju, porodicu u kući. Za mene je to najveća sreća, pošto ja nemam nikoga. Eto. Za mene je to najveća sreća u životu. E, to ti je sreća u životu, kad imaš svoju porodicu i familiju. A kad nemaš nikoga, to ti je, ti si nesrećan, to sam ja. U salinu, da sedim, da se mučim, eto talko.

SREĆAN JE ČOVEK KAD SE RODI

Ilija Bajčić, 1930, zidar:

E, pa srećan je čovek kad se rodi. Onda njega tera do kraja. Ja sam nesretan bio, nikad sreću nisam ni imao. Kakvu ljudu sreću?

Bem ti sreću u dupe. Mučio sam se od malena, do sada i, i... i... jedva kuću napravio, planinsku, devet sa osam. (Kašljaje). Decu iskolovao, jedino; jedino još školujem, ide u drugu tehničku. Za njega nema nikakvi problema, uči dobro. Malo že-

na bollesna, to još nije tako strašno. Ja misam sa zdravljem baš majboljije, al' gura se nekako. Čerku sam, što se kaže, završila, uđo je, imam malu unuku, Violetu, aha. I šta ima drugo? Ona, tamo, ne živi loše, dobro je. Sad brinem za ovog malog, da on završi njegovo, pa, posle šta imaš drugo da čekaš: penziju i smrt. I ništa više. Sreće nema, to otišlo daleko.

MALO DA RADI, A DOBRO DA UŽIVA

Vladimir Jeremić, 1924, poljoprivrednik:

Ne znam što je sreća. Srećan je onaj koj' maže pare, mnogo. To je sreća. Kaže: kapital koj' ume na lažovskoj način da se snade. Drugo ništa. Šta mogu da kažem drugo? To što sam ti kazao — to znaš.

Sreća: ikoj' dobro živi. Malo da radi, a dobro da uživa. To je sreća. A to — ikoj' ume. To je tačno. Sreća: koj' ima dobro zdravljje. I sreća: koj' ima dobar kapital. To su pare. I sreća je koj' dobro da se obuče i dobro da prođe. Dalje ne znam.

SREĆA JE DEBELA LOVA

Dragan Milosavljević, 1944, bravari:

Hmmmm, što da ti pričam o sreći? (Razmišlja). Šta ti je sreća: dobar stan da imaš, dobru ženu, dobro radno mesto, da izadeš na Dunav da pecas, da se ne bojiš da ćeš sutra da ostanеш gladan. Jebem li ga, ne mogu da se setim što je sve sreća. Sreća je debela lova. Napušti, gledaj ovamo, ovaklim slovima, da se vidi. Nema više ništa. Samo lova, lova, lova. To ti je sreća, burazerau.

TO JE VEC OZBILJNA MEDITACIJA

Obrad Veselinović, 1953, student:

To je već ozbiljna meditacija. O tome moram da porazmislim. Sreća je biti zadovoljjan sobom, svojim statusom u društvu; zar ne?

DA MI JE ĆIĆA DOBAR

Zivana Perić, 1913, domaćica:

Di sam srećna kad sedim u vlagu. Kalka je to sreća? Ja imam stan ko šupa, sam' što nije pao, kisne, vlagu, krekeću žabe u njega. Stan ne mog' da dobijem i moram da trpiš.

Pa, said sam se udala pod stare dane, pre tri godine. I tu nemam sreće. Mislio sam za penziju, al' čiča, on prgav, ljud, prek, ne slažemo se i, kad pogledaš, nemam sreću nigde. Pa nemam sreću, šta ima više. To sedim dvajes godine, u ovaj stan, u ovu šupu, u vlagu, niko mi ne dava bolji stan. Ja sam sirota, bedna, nigde ne mog' da kupim kuću i takо živim tu.

Sreću zamisljam da imam dobar stan, pa stvari, pa da mi je čića dobar, pa da imam društvo. Ovalko, živim, patim se. Nikako.

SREĆA NIJE SAMO SREĆA

Vladimir Petrović, 1950, naставnik:

Sreću čine stvari male. Sreća je kad primiš pismo, kad grane sunce, kad... I, kad si još srećan? Kad misliš da imas prijatelje. (Cuti. Misli). Onda, velika sreća nije samo sreća. A sreća može da bude i u nesreći, i obrnuto može da bude. Uglavnom imam takvo misljenje.

ALI NIJE, KUME, TO

Branislav Čubrilović, 1950, rođilac:

To nema, kume. To da znaš: to nema. Čito sam mnoge knjige. Tamo, kao, pišu, šta ja znam: sreća, ljubav, kad imas mnogo para, dobro živiš; kao, to je sreća; kad radiš ono što voliš, i to je sreća. Ali nije, kume, to. Mislio sam ja često o sreći. I nema sreće, kume, nema sreće. Da znaš. Nema (vrti glavom) nema, nema, kume.

TAKO CENIM

Ljubinka Živković, 1904, porodični penzioner:

Sreća?! Kako sreća? Da vidimo, da čujemo, to je sreća, Sreća je sloga, ljubav, volenje, cenjenje... I tu i sama sreća dolazi. Gde se slaže, tu i sama sreća dolazi. Gde je nesloga, tu nema sreće. Tako centim. Pa, jeste. I jeste. Ja mislim da je tako, me znam kako mlađi cene. Gde je nesloga nema napretka, nema sreće.

SREĆU DOŽIVLJAVAM SVAKODNEVNO

Zorica Stajić, 1954, profesor:

Sreća! Pa, da se, onda, uozbiljim, da govorim kako stvarno mislim. To je već pitanje... Nemam nikakvu formulaciju sreće, da ti baš govorim o njoj, ali... Znam, omo, kaže: Ulovio bih sreću da znam šta je ona u stvari. To je rekao neki Poljajk, Šmiljovski, ako hoćeš i to da znaš.

A, inače, ja sama sreću doživljavam svakodnevno. A to znači da mi je malo potrebno da budem srećna, je i tako. Pada mi sad na pamet da sam čitala Monterlanove DEVOJKE i našla sam baš na nekakvo raspravljanje o sreći i o tome kakva, ovaj, na to kako muškarci gledaju na sreću, a kako žene.

Žene sreću gledaju iznutra, to ja kažem, ne Monterlan. A Monterlan kaže da se žene veoma lako usreće, da su, kaže, sreće zboig najmajnijih sličnica, a da muškarci veoma teško nalaze sreću, da nijima mnogo treba, mnogo traže, da, u stvari, oni ne znaju šta to znači biti srećan. Ma, da ne govorim više o Monterlanu, jer ga ne volim, pošto on ne voli žene.

Ne znam. Ne, pa znam, znam. Eh (smije se), eto, ja sam, stvarno, dosta rekla.

PARE NISU VAŽNE

Tomislav Nikolić, 1948, bravar:

Sreća... svakog čoveka neka sreća prati. Sreća i nesreća. Svakoj želi sreću, ali naide i na nesreću. Šta da kažem za sreću? Pa, da... bude čovekovi život lep, da ima kuću, ženu, decu, da radi i da je uvek vesel; to je sreća. Pare nisu važne, ako nemaš sreće. (Cuti). Ne znam.

SREĆNA SAM ŠTO ŽIVIM

Slobodanka Petrović, 1956, konobar:

O sreći! Pa ja ne znam šta bi kazala o sreći, jer sreća je sreća, samo ne za sve. Nešto ima malo, a nešto je uopšte nema. Ja je uopšte nemam. (Kašje). Srećna sam što živim, što mogu da gledam srećne ljudi. Srećna sam što živim, da gledam druge ljudi. Pa, dobro, gledam ih i na ulici, ne mora da bude samo u kafani. Jao, požuri, molim te.

STA GA PRATI U ŽIVOTU, TO JE SREĆA

Milan Urošević, 1932, radnik:

A? Šta je sreća, oooohoooo, da ti pričam šta je sreća. Ja kad bi znao šta je sreća... Šta je sreća, pa, oooohhhooo, radost, kad je srećan, kad ga prati sreća, onda je srećan. Dobije na lutnjiji, dobije na prognozu, dobije na loto, to je sreća, eto šta je sreća. Kad ga neko iznenadi, dođe mu sreća a on ne zna, to je sreća. Moja sreća je u Železari.

Ne mogu da se setim sve. Šta ga prati u životu, to je sreća. On, koji je srećan, on je srećan, pa... šta tu ima. Sreća je zdravljje kad imas. Kad imas zdravljje, imas sve. Kad nemaš zdravljje, šta ti vredi da imas sve. Da, da. Možeš ti da imas milion, al' kad nemaš zdravljje, šta ti vrede milioni? Dobro, imas čoveka posluži sreća mož da dobije veliki dobitak. Čovek, sam ti reško, kad je zdrav — srećan je. El odes negde, el potražiš nekog, e srećan sam što sam te našao, el što sam stigao, el mož se desi slučaj: povreda, e srećan sam što nisam poginuo. El ova žena kod štampanije što je udario s kola, sreća što nije poginula. Sreća je i za nju i za njega, sa kola. Šta može drugo da bude? Srećan je ko dobije nasleđstvo neko veliko, oženi se srećno. Poslovica naša narodna što kaže: sreća. To naša narodna poslovica stara kaže kad završiš nešto, eli kad dobiješ nešto, el nasleđstvo, naslediš nešto kome se nisi nadio, eli... šta ima više.

AH, SREĆA

Branislava Davidović, 1947, službenik:

Ohohohohohohoooo, sreća; koja sreća? Pojma nemam šta je to. Neću više ništa da ti kažem o isredi. Ne poznajem tu oblast dobro. Ma, šta ti je sad? Imam da istavim flaster na usta. Ozbiljno. Neću da izazivam, brate, sreću. A? Pa, kako da ti kažem: taman mislim da sam srećna, a ono — nisam. Corak. Ijaoooo. Nisam ja ovde za razgaljivanje, Al', dobro, bre, ovo ne odgovara kontekstu, šta ti je?

Ah, sreća! O, sreća, kažeš? Pa... lepa je to stvar, kad je ima. Nema više ništa o sreći. Bez teksta sam. Sreća je relativna stvar. Danas jeste, sutra nije. Sad baš nisam srećna. Pa, nisam. Ma, neću ništa da ti kažem. Toltliko ljudi je pišalo o sreći, li šta sad ja imam da kažem?

Ja sam srećna kad sam zaljubljena, pa sam srećna kad pročitam nešto lepo, kad vidim dobar film, kad čujem dobar štos. To me čini srećnom. Pa jes: tako ti je to. Čim se nešto oštvari, prelazi u nešto drugo, više nije sreća.

SITNA ZADOVOLJSTVA

Ljubomir Ninković, 1949, muzičar:

Auuuuu uuuuummm... grozno pitanje. Šta znam ja. Imam neke svoje male sreće, razne vrste iz razne trenutke. U stvari, to bi trebalo da se zove neko zadovoljstvo, al' skup tih zadovoljstava čini sreću. Općenito. Evo, na primer, ja volim zimi, pre podne, kad je napoljni polumrak, ionako, da zasednem s društvom, recimo u POŠTI; maravljivo, pod uslovom da nema mnogo ljudi. Onda drminjem po neko piće i ako... ako bude... ako dođe do nekog spontanog raspoloženja, ionako, trkne svačku kući na ručak li onda se opet skupljaju. Ionako, to je jedno, ovako, slijelo zadovoljstvo. Štimung kogu tako volim. To je, uglavnom, sva sreća, slijeta zadovoljstva. Sve knupne stvari kojima se čovek zlopasti celog života, to je tek tako — da se ubije vreme. A i to je, u stvari, velika stvar: ubiti vreme. (Vrti glavom). Uglavnom itaj, ovaj, uglavnom me prošla mala želja za dolazivanjem uspeha u životu. Mislim, maravljivo, to svakom čoveku dođe jednom, samo, izgleda, međe je to brzo prošlo pa će mi ostatak života biti vrlo dosadan. Sad, znači, dodosmo do onoga gde je riba stožer svega. Šta ćeš. (Maše glavom). U stvari, ja... sreću treba tražiti od trenutka do trenutka, od danas do sutra. Pa da. Ozbiljno to mislim. To u stvari, i radi, mada ljudima odmala guraju u glavu, nabijaju u glavu, sipaju u glavu da sreću treba da grade celog života. E, onda, kad je potpuno sagrađeno, kad su je potpuno sagradili, onda odapnu.

Kod mene obično nastaju neke zabune, neke krize, zato što, izgleda, misam ja, misam potpuno raskrstio sa građanskim komformizmom. Ča! Hm. A što se tiče nekih idea, ovaj, šta ja znam, čovek treba da ih ima samo zbog toga da utica vreme, da ne ostane sam sa sobom. Bar je meni to najgorje. Treba to traditi. Pa, ozbiljno. Ali treba biti svestan zbog čega to radiš. (Čupka bradu). Ovo malo ispadne egzistencijalistički, a?

Ne znam, stvarno, šta bi. To je ona osnova. Mogu da pričam dva sata, ali to bi bilo preispitivanje še šupljeg u prazno. Na stojim da izbegnem one bombaste reči o sreći, da.

VIDEO SAM JA SREĆU

Vojislav Dimitrijevski, 1936, radnik:

Ma kakva sreća? Velika plata. Možeš sada da ijedeš samo leba. Aha, sreća, video sam ja sreću. Šta ti kažem: sreću ja sam video. Video sam. Ja sam video sreću i nema ništa. Kviti.

IMAŠ LI POTPITANJE

Zoran Vučašinović, 1949, aranžer-dekorater:

Šta je sreća? Sreća! Imaš li ti neko potpitanje? Sreća? Hm. Ja mislim da je srećan čovek onda osjeti da nešto stvara. To ti je ono: prava sreća. Time bih ja završio o sreći.

MA AJDE, BRE, NEMOJ

Dušan Čurčić, 1949, precizni mehaničar:

Ma ajde, bre, nemoj. Šta je sreća, kažeš? To zavisi, bogami od čoveka. Šta bi ti još moglo da kažeš? Da sam sretan — jesam. Ako te to interesuje. Uglavnom sam sretan zbog toga što živim pored ljudi ikoji me razumeju, shvataju, i zadovoljan sam. Nema više ništa. Ne znam šta bi ti više reko. Ne-mam.

OD VLASTI I DRŽAVE SAM SREĆAN

Milan Eraković, 1897, penzioner:

Srećan sam što me služi zdravlje, što sam zdrav, što me služila, uvek, sreća i što me uvek držalo zdravlje i poštovanje.

Šta bi još moglo da stavim?

Nesrećan sam samo od pojedinaca što su došli na taka mesta. Inače: od vlasti i države sam srećan, jer me poštuju i cene. Eto ti; šta mogu više?

UBILA BI ČOVEKA

Julka Đaković, 1922, penzioner:

Sreća! Šta je sreća? Sreća je kad imas puno svega i sva-čega, a kad nemaš ništa, onda je i svada i sve uz to najgore. A kad imas paru, onda imas i sreću. Je li nije? Ja kad imam paru, imam svega, a kada nema, iko što sad memam ni dinara, čini mi se, ubila bi čovela. To ti je nesreća: treba da jedeš, a nemaš!

NEŠTO ŠTO TE ČINI SREĆNIM

Mira Zelenika, 1942, nastavnik:

Opet... sreća je relativna. Sreća. Šta znači sreća za mene, a šta znači sreća za čobanicu jednu, na primer. Mislim, u životu sreća, ja ne mogu da ti kažeš šta znači u životu sreća... Mogu ti reći šta znači za mene sreća, ili za nekog mog prijatelja i tako.

Ne rekoh ti šta je sreća, mislim.

Sreća nije nešto opipljivo, nije nešto... sreća je što... nešto... ne znam, zbilja, šta je sreća... Nešto što te čini srećnim.

SREĆAN JE KO IMA AVTON

Draga Stamenković, 1954, turistički tehničar:

To je osećanje... ikod ljudi... koje se graniči sa zadovoljstvom nekima, takoooo... s prijateljnošću. Po mom mišljenju, u stvari, to... je pojam... koji se razlikuje tumači... individualno... mislim.

Sve je to u zavisnosti od čoveka.

Za nekog čoveka, na primer, sreća je da ima šta da pojede i šta da obuče, dok za nekog drugog to su obične stvari, ili srećan je kad mu se nešto drugo do... kad mu se nešto lepo dogodi, kad... kad bi, na primer, imao avion, onda je srećan, ili kad bi, recimo, poređ sebe imao čovela... odnosno ženu... koju bi voleo i ili... koja bi ga volela.

Kao što rekoh, sreća je individualna stvar, a za mene je sreća (veoma duga pauza)... je ne sais pas!

KADA SHVATIM JEDNU LINIJU

Slobodan Trajković, 1954, student:

Paaaa... po meni, sreća je nešto što se tiče ličnosti same. Mislim tu... mogla bi, moglo bi da se da bezbroj definicija. Međutim: Šta je sreća? Po meni je... za mene je najveća sreća kada shvatim jednu liniju, kada ta linija postoji u meni, kada otknijem liniju svog naštevanja, kada uspostavim neku, eee... ovaj, dijalektički odnos s predmetom, kada... kada... kada počinjem da... da uzimam, uzimam predmet i počinjem da stvaram. To je... to je, možda, možda, po meni, to je najveća sreća, jer čovek najveću sreću može da doživi, eeeee, jedino... u radu.

UNUTARNA SREĆA U ČASU NAILASKA PESME

Krstivoje Ilić, 1942, pesnik:

Ja ne poznam nikakvu ljudsku sreću van poezije. Dakle, da se razumemo: za mene je sreća izražena samo, nekako samo u poetskoj metafori. Dakle, unutarnja sreća, u času nailaska pesme. To je čas koji me izjednačuje s predelima kao što su predeli nebesa, predeo zemlje, predeo žene, predeo cveta. Eto To je moja sreća.

ON POBRKA SVE

Milica R. Marinković, 1903, porodični penzioner:

To je relativan pojam. Sreća. Ono što vi smatrate srećom, recimo, da je... da je sreća — za mene to nije sreća. Za mene bi sada bila sreća, recimo, da sam ja... zdrava žena. A nisam. To bi bila najveća sreća. Inače, ovo drugo ne smatram za sreću. Ne smatram ni lutriju, ni, ni, ni putovanje, ni neko veliko bogatstvo, ni... ništa ne smatram za sreću, osim zdravlje.

A to je relativan pojam. Neko će, na primer, ovako da vam kaže: Ijao, ja bi bio srećan da imam deset miliona, ili dvadeset, pa bi me znam to, pa bi me znam ovo, pa bi išao na put oko sveta, pa ovako pa onak... Šta mene interesuje taj put oko sveta?! Slušajte, da vam kaže: ja poznajem gotovo celu Evropu, i sad kad, na primer, kaže: put oko sveta za osamnaest dana... Šta je osamnaest dana za put oko sveta? On za osamnaest dana ništa ne može da vidi i upamtiti. On pobrka sve. Odete, recimo, u Sangaj, te ne znam, ili ste čak, recimo, na Havajima, ili stignete ovde-onde, je li, pola dana, jedan dan, to se sve pomuti u mozgu, da vi, kada se vratile, baš ništa ne znate. Ja znam ovo, ova kratka putovanja što sam, recimo, što sam ja... Dobro, ja znam Francusku u prste još od pre rata. Ali odete sedam-osam dana. Dobro, ja sam bila u Pragu, ali

ja mogu da kažeš da ja ne znam Prag. Što smo videli, dobro, išli smo preko mosta, videli onog mrtvog vojnika što se ukorio, razumete, ovako stojii, samo vidite — trepcé (*smeje se*) i tako dalje. Dakle, po mom shvatanju, sreća je jedan relativan pojam.

SREĆAN BRAK KAD TI JE U BRAKU

Darinka Čolić, 1901, domaćica:

Sreća je, brate, lepo živiš, lepa dečica se izrodu, to ti je brak i šta drugo da kažeš. To ti je najbolje: srećan brak kad ti je u braku. To ti je, joooy, život.

S KIM SI DO PODNE

Trajko Mihailović, 1884, penzioner:

Aaaaaa, sreća... Zavisi... od okoline, a to je priroda i društvo od kojeg čovek živi i... od samog čovjeka, kog je temperamenta. Narocito to: kako reaguje. Jeste. Eto to. Onda može da bude čovek sretan. A nesretni su sangvinici, ljutiti, pogani, pugavili, svakome je... svakome se... reaguju nepovoljno — eto ti. I koji žive, što sam rekao, u društvu, društvu nekulturnih ljudi. Kad živi čovek stalno u društvu obrazovanih, moralnih ljudi, on i sam postane takav i prijatljivo mu je. Jer, jedan je rekao, ne znam koji je bejaše filozof: s kim si do podne, onakav si od podne. Društvo čini mnogo, vaspitnički čimilac je jedan od najjačih. To je društvo. Eto, to bih rekao da je sreća, u tome da čovek ima sredinu odgovarajuću, kulturnu sredinu da ima, od prirode dato, temperamenat jedan zgodan.

Ima namčori, ima baksuzi... U Kruševcu postojalo društvo namčori i..., namčori, namčora i baksuzu (*smeje se*). A nisu bili oni. To je bilo humano društvo, al tako se nazvali. Šegačnje jedno, čaršija, pa mapravili društvo takvo, a ono humanitarno. Gridine pare oni dadu, to su trgovci, ali vole kafanu, volje razgovor i šalu i tako nazvalli društvo. Društvo namčora i baksuzu. I onda pomažu širočinu, skupljaju novac, znači, imaju blagajnu i bogato je širočina prollazila kod njih. Inače (*smeje se*) oni, kad drže sednicu, da ti kažeš i to, kad drže sednice, oni (*smeje se*), oni okrenu leđa jednini drugom. Kako bi bilo da sedimo pravilno, kažeš, kad smo baksuzi (*smeje se*). Pa jedan od njih, čerka jednog od tih baksuzu, ona udala za lekaru, kupila u Vrbici, gde sam ja, kupila velik plac. 'Oće da zidaju. Udala je za lekaru. A ja volim, volim što je Kruševljanka, pa ja razgovaram s njom, is Radmihom, kad dođe. Sad će ona biti tamo, letos. Eto, to je baksuzova čerka (*smeje se*). Eto, to ti ja odgovori na ono: sreća.

Znaš šta bi moglo drugo da bude? To je sreća. Ali kad čovek zapadne u rđavo društvo, znaš, hteo — ne hteo... zamislili samo kaka je vojska — šarenilo jedno. Pa za vreme rata, pa se tu krade, pa se podvaljuje, pa je nečisto, pa su tu prljavštine, pa to podnosiš. Takav ćeš da budeš i ti, ma kakav da si. Pobarabiše. (*smeje se*). Hteo — ne hteo: moraš! Onaj piše, svaka reč psovka, uz svaku reč psovka. Taki je naš narod, i lopov i nevaljao, i ulkrade, i piše, do mila boga, gadan jezik. I ti stalno slušaš. I onda: poljak, poljak i ti — počneš da pišeš. (*Kašje*). Toooo psovke, kako samo narod može i ume, narod koji je, inače, talentovan. Naš narod je, inače talentovan. Pesnički, on, piše. Kad moram da kažeš tako. I piše, pesnički, bogamli. Ja sam gledao, za vreme petmajst godine, kad je odstupanje bilo, najteži časovi, pa podigo glavu, ono: snieg, kiša, jesen, zima, a glad pritišla, to se beži, a on — kapljicu! Kapljicu... gleda, gleda u nebo... pa piše kapljicu. Očajno!

Naš narod je duhovit. Biistar. I pesnik je. Dušu pesničku ima. Pa, već ne, da ne uzimam doškar narodne pesme. Onako, u životu, ima. Samo sad, ova poezija, kažeš ti, meni se ne sviđa. Kao i sličanska umetnost. Zvrc, zvrc, tiri crte i to mu neka umetnost. Štampaju ih, vidim, to. Nije mi to po volji. Nije.

Kad Šantić peva, na primer, ovako:

*Od majke svoje gde ćeš naći bolju
a majka vaša zemlja vam je ova
bacite pogled po kršu i polju
svuda su groblja vaših pradedova.*

To je pesma: zatrese te, uzbudi te i dobiješ ideju. Vidioš ideju njegovu. Nemojte ostavljati domovinu, ostajte ovde, znaš već, kako se kaže... To je. Ali — sad ovo piše... peva mi pesmu: čačkalice na stolu, čačkalice. To zar je nešto poetsko? Čačkalice. Samo ta jedna reč... pa to je... kojekakve glijostti. Evo, ima primera, ima primera, ja nešto priveležim, ali ne mogu sad već, i ostareo sam. Imam ja knjizicu... u koju beležim to sve iz knjige i... tako sam i nazvao NAKIJE IZ KNJIGA I NARODNIH USTA. Pa i to čujem, neki put, skandal neki, kaže. Evo, jedan primer, jedna kod mene Viranjanika, al' ona prosta žena, pa'oće da se pohvali kako je bistra i uspela i... pa kaže: »Još, još da sam, još da sam učila školu, ko zna što bi od mene bidnulo« (*smeje se*). Ja talkve stvari zapišem. Na primer, moja snajka (pauza), pa to se zove snajka, ja sam je vodio kad se udavala, never sam joj bio, znaš, slepči (*smeje se*) u ono vreme (*smeje se*), a ona: »Jao braco«, kaže »na ulici tramvaj, pa očemo da uđemo«, a njen unuk, muškarac jedan, trči napred, a ona ga zove: »Mišo, sa obadvu ruke, sa obadvu ruke«, i ušli smo već, a tramvajdžija, prost čovek, on je čuo od publike: »Nije sa obadvu ruke, nega obema rukama«, kaže. Učiteljicu ispravila.

Ja zapišem neke talkve stvari. Puno imam zapisano. To su nakaze. A iz knjižiga... imam puno.

Pazi, molim te, jedan se izvinijava, u knjizi, i to književnik po kome i jedna ulica se zove, jeste. Silvije Kranjčević, eno zapisao sam ja to. Izvinijava se što ne može da razgovara, pa kaže: recimo, ja se sad izvinijavam; e on se izvinijava, kaže: »Glava mi je nepoznata za ispričljujući napor«. Ispričljujući napor, je li to književni jezik? Ispričljujući napor! Ili kaže, opisuje ženu, iz kućine izašla, znaš, kaže: »Vonjala je po znoju piranja suda«. E boga ti tvoga, beži tamu (*zamahuje nogom*), je li to književnik? Vonjala je po znoju pranja suda. Znaš kako, prala sudove, pa žena... a on trči koješta. I to je književnost... Volim Andrića! Volim sve naše. Ali ja volim našeg pisca, kakvi... pesnika. Šta Rakitić... pa Dučić, što ga odbacili, pa Šantić, pa moj drug, onaj tamu na slići, Dragoljub Filipović, *Kosovske božure*... pa imaš da padneš u nesvest. Ja sam razgovarao, više puta, sa pokojnjim Jašom Prodanovićem, koji se, naposletku, i osramotio, što je ušao, kao ministar da bude, ali, ali, ali je od velike vrednosti čovek bio. Pa taj poznavalac narodnog jezika, narodnih pesama i sve književnosti (*kaštje*). Pa on daje najdiličniju ocenu, na primer, Dragoljubu Filipoviću za BOŽURE... a oni... ne valja to, to je nacionalizam. Pa šta očeš ti: da ja budem Turčin, Turčin očeš da budem, je li? Pa, Srbija sam ja, srpski moram da pevam, moram i da razgovaram, aaaaaaa, je l' tako? Na srpskom da pevam pesmu i da pričam priču. Pa kakvo ču ja sada? Družčije ne mogu. Sve je u prirodi. Posmatraj prirodu. Pa golut, kad ga pustiš, traži jato, pa s golubovima ide. A kad u divotrište pustiš šokou, ona sa koškama, a neće sa čurkama i guskama da ide, a. Je l' tako? A kad pustiš pesu, on će da traži pse. Svaka ti životinja, po instinktu, ima nešto što spaja.

DA ŽIVE DOBRO U LJUBAVI

Zikica Stanković, 1922, penzioner:

Pa sad, sreća treba da počne, što kažu naši stari, prvo od rođenja. Kaže: koji se sretno rodi — sve mu srećno ide. Ako je sretan od samog početka, od detinjstva... u školi... da mu škola dobra... dobro napreduje, kasnije da završava više škole, ili, ne znam, srednje škole, stručne škole, zanatske škole, da se usavršava, recimo, u svojoj praksi, da želi da postigne što veći nivo, a i sam da zaradi što veći dohodak, mislim da bi to bila sreća, prvo. Drugo, mnogi ljudi, pa i muški i ženski, želi da bude u braku, da ima svoju decu, da im deca isto tako budu srećni, da žive dobro u ljubavi. E, sad se inelkim sreća osmej... osmehi... osmeši na drugim... na drugom pogledu. Ne znam, kaže, ima sreću na lutriji, ima sreću na prognozi, dođe do nekih para i tako tu sam sebe smatra da je on sretan čovek, jer sretan čovek dobio je pare, a čim imaš pare imaš i sreću, lakše život i lakše sve.

SREĆA JE ILUZIJA

Vladimir Karić, 1931, vaspitač:

Sreća je jedan antropološki fenomen, i, u stvari, objektivno ne postoji, a vezana je za ljudsko strpljenje, za njegovo, lično, stvaralaštvo, valjda, njegov mentalni i duhovni kapacitet. Sreća, inače je iluzija. Može da postoji samo u poeziji. Ja ne verujem u sreću. Uopšte!

U DETINJSTVU SMO BILI SASVIM SREĆNI

Mirjana Todorović, 1953, trgovac:

Sreća je da voliš koga hoćeš... u trenutku kada ti se dopada, odnosno da imaš ono što hoćeš i onoga koga hoćeš. Sreća je kad je vreme lepo, kad možeš da se kupaš, da se ponašaš kao dete. Možeš samo za trenutak da budeš dete. U detinjstvu smo bili sasvim srećni.

TO JE MAMIPARA

Miodrag Milošević, 1930, smerinski poslovoda:

Prvo, sreća, ako je čovek siroma, ima četvoro-petoro dece, a siroma je, a svi su zdravii u porodici — to je sreća za njega. Drugo, kroz rad, ako on stečne neki kapital, izvede decu na put, iškoljuje ih, pa ih zaposli, pa kaže: e, sad sam srećan. I jeste. Inače: sreća na prognozi, na lozu, na tomboli... (*smeje se*)... to nije sreća, to je veresilja, to je mamipara... To je nesreća.

TREBA JE IZVUCI IZ NAS

Staniša Jovanović, 1944, ekonomista:

Pa sreća, danas, to sam ja, i moja ljubav prema svemu, prema voljenoj osobi. Međutim, sreća je damaš toliko blizu nas da

je ne vidimo, prolazimo pored nje, tražimo je na drugoj strani. Sreću, u stvari, ne treba tražiti, ima je puno u nama samima, samo je treba izvući iz nas.

BANALAN POJAM DANAŠNJE VREMENA

Rade Radovanović, 1950, novinar-voditelj:

Ja mislim da je sreća... pomalo... banalan pojam današnjeg vremena, ali je, možda to: raditi ono što hoćeš a radiš, i što najbolje znaš da radiš, i što ti pribinjava zadovoljstvo.

TO JE GLUPO

Nedeljko Ubović, 1944, kartiklautista:

Aaaaaaaa, majku mu jebem: šta je sreća?! Tu treba neki aforizam smislišti. (*Misli*). Ma ne postoji, bre sreća, postoji život. Kaka sreća? Šta je sreća?! To je glupo. Imaš jednu ribu, zao ti što nemaš dve. Idi.

KAO, RECIMO, FRIGIDNE ŽENE

Duška Maksimović, 1951, inovinat:

Ja nikada, čini mi se, nikada nisam bila srećna. Ja sam, uglavnom, zadovoljna. Zato uposte ne umem da kažem šta je sreća. Ja sam zadovoljna, recimo, nekim situacijama, nekim odnosima, zbog nečega što mi se desilo i tako dalje, ali nikada, nikada nisam osetila. Ne znam, u stvari, šta je sreća. To mu dođe, nešto, časna reč, kao ono, recimo, frigidne žene kad nikad ne oseće orgazam, znaš, pa, odnosno, ne dožive orgazam, pa ne znaju što je to. Tako ja o svojoj sreći... odnosno u odnosu na sreću. Nikad, nikad nisam doživela, ne znam što bi to moglo da bude, kako bi to izgledalo. Ali sam bila, recimo, zadovoljna. Bila sam, recimo, zadovoljna, kad napravim, recimo, dobar tekst, kad vidim dobitku predstavu, pročitam neku dobitku knjižgu, ili kad istražim se... s nekom drugarticom, pa sam baš zadovoljna, onako, flino mi je, dobro se osećam, znaš... hm. A ne bi znala što je sreća. Ne znam, stvarno.

SPLET POVOLJNIH OKOLNOSTI

Ninoslav Mamula, 1953, student:

Sreća... ja mislim da sreća, omog momenta kada je čovek srećan, ne može da utvrđi, nego kasnije.

Obično kada se čovek seća u sadašnjosti nekih trenutaka iz prošlosti, kaže bio je onda srećan. Bio je tada srećan, i tako dalje.

Definicija sreće možda bi bila splet nekih povoljnih okolnosti u kojima se čovek našao. (*Pauza*). Neki su tvrdili da je sreća umijeće ruku i um, i tako dalje. Međutim, ipak je to splet povoljnih okolnosti.

NEKOGA 'OCE POS'O, AL' GA NEĆE FAMILIJA

Milan Matić, 1918, penzioner:

Eeeee... sreća je, sreća je sad kako koji... kako koji... kako koji računa, kako sad da se izrazim, kako koji računa što mu je sreća. Neko voli da bude srećan, da ima ženu i decu, neko voli da ima kuću, neko, eto tako, imanje. Neko je srećan kad mašta da dobije na loz, ko čika Čeda na prognozu. Sreća... tu... treba da bude to... da ima, ovako, dosta, kako da se izrazim... da ima svega i svačega, pa tek da se računa sreća. Al' ne može čovek da bude sve baš, da bude baš srećan u svakom pogledu. Ako je srećan, recimo u jednom, on nije srećan u drugom. Nekoga oče pos'o, al' ga neće familija, neće ga, ne slaže se u kući. Neko se, eto, slaže u kući, al' nema, ne ide mu pos'o. Tako. Ili u braku, recimo. Sreća je sve ono... što... čoveku... kad je nešto dobro, kad je loše ne može da računa da je sreća. Nije samo, recimo, ako dobije na loz ili... kaže: ja sam srećan. Šta to vredi. Ja znam slučaj, pa možda je i ovde bilo, pre rata, kad je jedan, mogu zeta, prijatelj, dobio onih para, onda je bilo milion dinara glavnii zgoditak, to znači sto miliona sedamstotina para. Onida je bila četvrtintina dvesta pedeset hiljada i on je dobio dvesta pedeset hiljada, a običan radnik, opančar. Išo fijakerom u Smederevo, iz Požarevca za Beograd da se brije. I onda, eto, taj, ta, to je original slučaj, to mu raštrulilo kuću. I posle tuk'o ženu, decu, i tako išli pio, proprio se i umro. Da nije dobio na toj lutniji, na taj loz, možda bi još bio živ, ko moj zet što živi. Eto, to je nesreća u sreći. Dobilo na loz, pillo bacalo, i eto. Ma nije to on sam slučaj.

* Magnetogram M. S. Pešića objavljujemo sa izvesnim skraćenjima (uredništvo).

Priredio:

Milosav Slavko Pešić

»polja« — časopis za kulturu, umetnost i društvena pitanja, novi sad, katolička porta 5/II, telefon (021) 28-765

ureduju: Jovan delić,

milan dunderski, dragan čopić, simon grabovac, dragan koković, julijan tamaš, miroljub radojković, vicko arpad i jovan zivlak (glavni i odgovorni urednik), / tehnički i likovni urednik cvetan dimovski / sekretar ljubinka malešević / članovi izdavačkog saveta: aleksandar forišković, petar janković, tatjana jašin, sladana kolundžić, velja macut, Ijubica dotlić-petrović, vlada stevanov (predsednik), radivoj šajtinac, julijan tamaš, nedeljko terzić i milan uzelac (delegati šire društvene zajednice); / gordana divljak-arok, darinka nikolić, vitomir sudarski, milan živanović i jovan zivlak (delegati izdavača), / izdaje nišro dnevnik, our »redakcija dnevnik«, novi sad, bulevar 23. oktobra 31. / direktor vitomir sudarski / osnivač pokrajinska konferencija saveza socijalističke omladine vojvodine / časopis finansira SIZ kulture SAP vojvodine / rukopise slati na adresu: redakcija polja, novi sad, poštanski fah 190 / godišnja pretplata 150 dinara, za inostranstvo dvostruko / žiro račun: 65700-603-6324 nišro dnevnik, our »redakcija dnevnik«, sa naznakom za »polja« / lektor zorica stojanović / korektor gordana stojković / štampa »prosveta novi sad«, novi sad, stevana sreća 13 / na osnovu mišljenja pokrajinskog sekretarijata za nauku i kulturu broj 413-152/73 časopis je oslobođen poreza na promet proizvoda i usluga. / tiraž 2.000 primeraka.